

**РИНКОВІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ
В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ АПК**

**ДАНИЛЕНКО В.І., К.Е.Н., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
БОРОВИК Т.В., К.Е.Н., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

У статті розглянуто основні аспекти зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу в умовах ринкової трансформації, узагальнено та доповнено теоретико-методологічні положення розвитку експортно-імпортих зв'язків АПК.

In the article the basic aspects of foreign economic activity of enterprises of the agro industrial complex is considered in terms of market transformations, generalized and supplemented with theoretic-methodological development of the provisions of the export-import connection of the agro industrial complex.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах сьогодення стабільний економічний розвиток кожної країни тісно взаємопов'язаний із функціонуванням світового господарства. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу України в сучасних умовах доводить необхідність суттєвої трансформації системи економічних відносин, яка охоплює виробництво та експорт аграрної продукції.

Саме тому особливої актуальності набули проблеми пошуку науково-обґрунтованих механізмів удосконалення зовнішньоекономічної діяльності аграрного комплексу, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції, захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції та поставок товарів АПК, що можуть вироблятися в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу знайшли відповідне відображення у наукових працях відомих учених-економістів – М. Туган-Барановського, П.Т. Саблука, В.Г. Андрійчука, М.Й. Малика,

В.В.Юрчишина, Т.Ю. Богомолової, В.І. Бойка, В.П. Галушки, В.І.Губенка, О.Д. Гудзинського, С.М. Кваша та інших вчених. Особливостям розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією присвячені дослідження таких вітчизняних вчених, як Бурковська А.В., Кириленко І.Г., Мельник Т. та інші.

За наявності великої кількості наукових праць з даної проблематики нагальність останньої зумовлює подальші систематичні її дослідження та визначає основні цілі статті.

Формулювання цілей статті. Основна мета цього дослідження полягає у визначенні особливостей та напрямків удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу України в умовах ринкових трансформаційних перетворень, розробка та обґрунтування рекомендацій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Значення зовнішньоекономічної діяльності для аграрного сектора України важко переоцінити. У процесі здійснення ринкових трансформаційних перетворень аграрні підприємства одержали право самостійного виходу на зовнішній ринок. Серед можливих напрямів зовнішньоекономічної діяльності для аграрних підприємств особливе місце займає експорт та імпорт продукції.

Для початку необхідно проаналізувати сучасний стан здійснення експортно-імпортних операцій аграрних підприємств України та фактори, що на них впливають, виявити нагальні проблеми та узагальнити попередній досвід їх розв'язання з визначенням досягнутого рівня досліджень та отриманих результатів, розробити та обґрунтувати основні напрями удосконалення організації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних аграрних підприємств.

Серед факторів ринкової трансформації, що впливають на розвиток АПК в Україні, можна виділити такі: система господарювання, характер виробничих відносин, рівень соціально-економічного розвитку країни, природні ресурси та структура земельного фонду, технічний рівень і стан основних фондів підприємств АПК, забезпеченість трудовими ресурсами, транспортно-географічні умови. Вирішальне значення мають економічні фактори, від яких залежить раціональне використання природних ресурсів, задоволення споживчого попиту населення,

участь у міжнародному поділі праці, збереження навколишнього середовища тощо [2].

Зважаючи на значний потенціал країни в цій сфері, існує ряд проблем, що гальмують її розвиток, серед яких: низька ефективність функціонування чи навіть занепад цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту інших країн на продукцію агропромислового комплексу; недотримання переважною більшістю підприємств міжнародних вимог виробництва аграрної продукції; низька якість продукції внаслідок того, що її виробляють переважно дрібні приватні підприємства, що, в свою чергу, обмежені в свої фінансових та інформаційних ресурсах; зайнятість у виробництві аграрної продукції переважно осіб без належної фахової підготовки, внаслідок чого виготовлена продукція втрачає конкурентні переваги не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому ринку.

На нашу думку основними напрямками подолання таких проблем з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду є наступні:

1) гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську продукцію згідно стандартів ЄС;

2) збільшення експортного потенціалу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції через: впровадження систем управління якістю; покращення репутації України на міжнародному ринку продовольства як країни-виробника екологічно чистих і безпечних продуктів, співробітництво з міжнародними фондовими біржами, організація міжнародних виставок, ярмарок, семінарів в Україні та сприяння участі вітчизняних суб'єктів господарювання у таких заходах за кордоном; збільшення обсягів державного фінансування наукових розробок у сфері біотехнологій, генетики, селекції, племінної діяльності, з метою покращення вхідних факторів забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції;

3) налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку;

4) посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції;

5) налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами;

б) використання позитивного досвіду країн ЄС у регулюванні ринку аграрної продукції у напрямі зміцнення конкурентоспроможності АПК.

Розглядаючи сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу України спочатку слід проаналізувати географічну структуру зовнішньої торгівлі України (табл. 1).

Таблиця 1

Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами, 2008-2010 рр., млрд. дол. США

Країни світу	Роки						Відношення 2010 р. до 2008 р., %	
	2008		2009		2010		Експорт	Імпорт
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт		
Країни СНД	23,8	33,6	13,5	19,7	18,7	26,7	78,6	79,5
Європа	19,7	30,5	10,3	16,2	13,8	20,0	70,1	65,6
Азія	15,2	15,3	12,1	6,54	13,7	10,0	90,1	65,4
Африка	3,9	1,56	2,63	0,62	3,02	0,87	77,4	55,8
Америка	4,14	4,19	1,12	2,19	2,01	2,88	48,6	68,7
Австралія і Океанія	0,06	0,43	0,02	0,15	0,03	0,26	50,0	60,5
Всього	66,8	85,6	39,7	45,4	51,3	60,7	76,8	70,9

*За даними держкомстату України [5]

Аналіз стану та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків АПК України свідчить про те, що в останні роки намітилася досить негативна тенденція у сфері зовнішньоекономічних торговельних зв'язків України з країнами світу – послаблення участі у проведенні зовнішньоекономічних операцій (як експортних, так і імпорتنних). В 2010 р. у порівнянні з 2008 р. обсяг експорту зменшився на 15,5 млрд. дол. США (або на 23,2 %), а імпорту – на 24,9 млрд. дол. США (або на 29,1 %).

Найбільшу питому вагу у загальній структурі експорту

України займають країни США (34,5 % у 2010 р.). Зокрема серед групи країн США лідируючі позиції серед українського експорту займають: Російська Федерація – 71,6 %, Білорусь – 10,2%, Казахстан – 6,9 %. З-поміж європейських країн найбільшу питому вагу в українському експорті займають: Італія – 17,4 %, Польща – 13,04 % та Німеччина – 10,9 % [5].

Найбільшими імпортерами в Україну є також країни США (43,9 %) та Європа (32,9 %). Безпосередньо в першій групі країн імпортерів лідерами є: Російська Федерація – 83,1 %, Білорусь – 9,7%. В другій – Німеччина – 23 %, Польща – 14 % та Італія – 7 %.

Для детальнішого аналізу слід звернути увагу на основні види ЗЕД, що здійснюють аграрні підприємства України (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка зовнішньої торгівлі товарами АПК України,
2008-2010 рр., млрд. дол. США**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки						2010 р. до 2008 р., %	
	2008		2009		2010		Експорт	Імпорт
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт		
1. Живі тварини, продукти тваринного походження	0,78	1,70	0,59	1,27	0,77	1,24	98,7	72,9
2. Продукти рослинного походження	5,58	1,46	5,03	1,26	3,98	1,56	71,3	106,8
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження	1,95	0,61	1,79	0,37	2,61	0,45	133,8	73,7
4. Готові харчові продукти	2,52	2,68	2,09	2,03	2,57	2,50	101,9	93,3

*За даними держкомстату України [5]

Традиційно більшість експортних поставок агропродовольчої продукції визначає продукція рослинництва. Так, у 2010 р. вартість продукції рослинного походження склала 3,98 млрд. дол. США, що на 28,7 % менше ніж у 2008 р. В свою чергу, найбільшу частку імпортних поставок займають готові харчові продукти (у 2010р. – 2,50 млрд. дол. США, що на 6,7 % менше ніж у 2008 р.).

Також слід відмітити тенденцію до зростання по таких категоріях експортованих товарів, як жири та олії тваринного або рослинного походження (на 33,8 % у 2010 р. у порівнянні з 2008р.), готові харчові продукти (на 1,9 %). Щодо збільшення частки імпортних поставок тенденція до збільшення намітилася в 2010 р. по категорії продуктів рослинного походження (на 6,8 %).

Важливо, щоб кожна одиниця експорту товарів АПК в ціновому виразі обмінювалася на зовнішньому ринку на більшу кількість одиниць щодо імпорту товарів, а також посилювалося значення основних збалансованих ринків товаровиробників.

Основна причина, що до деякої міри стримує експорт - традиційно низька конкурентна спроможність вітчизняної продукції АПК. Вкрай низькі темпи й обсяги розвитку експортно-імпортних операцій в АПК свідчать про недосконалість розв'язання проблем адаптації зовнішньоекономічної діяльності до умов світового ринку та норм і правил ГАТТ/СОТ.

Сільськогосподарські підприємства, здійснюючи виробничу діяльність у ринковому середовищі, вимушені шукати шляхи ефективного вдосконалення своєї роботи.

Основною задачею постає визначення напрямків поведінки сільськогосподарського підприємства на довготривалу перспективу, щоб в умовах конкурентної взаємодії підтримувати баланс обміну у сфері споживання. Без сумніву, ці вимоги ґрунтуються, перш за все, на внутрішньому виробничому потенціалі сільськогосподарських підприємств і ринковій реалізації виробленої продукції, необхідної для забезпечення їх життєдіяльності України та її АПК з ринками країн-членів ЄС й інших міжнародних угруповань взагалі і глобалізації світової економіки зокрема.

Висновки. На сьогодні перед Україною серед безлічі завдань реформування національної економіки постає одне

найважливіше – трансформація агропромислового комплексу та підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках. Все це потребує здійснення відповідних економічних реформ та включення країни в світові інтеграційні процеси. Особлива роль при вирішенні цих проблем належить зовнішньоекономічній діяльності та вдосконаленню механізмів її регулювання.

Таким чином, особливо важливим є створення необхідних умов для захисту вітчизняних аграрних підприємств та максимально можливе підвищення конкурентних переваг української продукції АПК на внутрішньому та зовнішньому ринках. Стабілізація виробничо-фінансового стану агропромислового комплексу України на зарубіжних ринках безпосередньо залежить від швидкості й спрямованості структурної перебудови експортно-імпортного потенціалу вітчизняних підприємств з стратегічною визначеністю на вивезення конкурентоздатної продукції на ці ринки. Стимулювання розвитку експортного потенціалу галузі можливе лише на засадах сучасних структурно-трансформаційних перетворень в АПК з метою стабілізації та нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції.

Література.

1. Бурковська А.В. Стан та проблеми зовнішньоекономічної діяльності регіону / А.В. Бурковська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2007. – № 1 (39). – С. 55–61.

2. Квапа С.М. Трансформаційні перетворення в зовнішньоекономічній діяльності АПК / С.М. Квапа // Вісник аграрної науки. – 2000. – № 8. – С.71-73.

3. Кириленко І.Г. Деякі аспекти державної аграрної політики в умовах світової фінансової кризи / І.Г. Кириленко, В.В. Дем'яненко, Б.В. Андрущенко // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 49.

4. Мельник Т. Тенденції розвитку міжнародних торгівельних відносин та зовнішнього сектору України / Т. Мельник // Економіст. – 2004. – № 11. – С. 52–55.

5. Сайт державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>